

آموزش مطالعات اجتماعی

آموزش مطالعات اجتماعی

مؤلفان: شمس‌الدین کریمی‌منش، حمید اکار و جمشید میرزایی

ناشر: پالیز سخن (شماره تلفن: ۶۶۸۸۱۰۶۲)

نوبت چاپ: اول، ۱۳۹۴

محل نشر: تهران

قطع و حجم صفحات: رقعی، ۱۳۲ صفحه.

ضرورت انتشار کتاب

از بهمن ماه سال گذشته سرفصل‌های رشته علوم تربیتی (گرایش دبستانی و پیش‌دبستانی) تغییر یافت و این رشته با عنوان علوم تربیتی (گرایش آموزش ابتدایی) برقرار شد. در این تغییرات، درسی به ارزش ۲ واحد با عنوان آموزش مطالعات اجتماعی با کد ۳۳۱۱۲۳ در نظر گرفته شده است که با توجه به جدید بودن سرفصل‌ها و با توجه به اینکه یک منبع درسی جامع و مانع و مطابق سرفصل‌های مصوب وزارت علوم و دانشگاه فرهنگیان در بازار موجود نبود، سه نفر از استادان گروه علوم اجتماعی دانشگاه فرهنگیان در «پردیس زینبیه پیشوا» (شمس‌الدین کریمی‌منش، حمید اکار و جمشید میرزایی) بنا به تجربه کاری و رشته تخصصی و به منظور ایفای رسالت و تعهد فرهنگی خود، اقدام به تألیف کتابی با عنوان فوق دست زدند. کتاب حاضر علاوه بر دانشجویان علوم تربیتی، برای معلمان دوره ابتدایی و نیز دبیران مطالعات اجتماعی (متوسطه اول) قابل استفاده است.

نگارش این کتاب بخش مهمی از دغدغه‌های معلمی نویسندگان بوده است که در نظام رسمی آموزش و پرورش کشور

مشغول‌اند و نمی‌توانند نسبت به وضعیت آموزش مطالعات اجتماعی در دانشگاه‌ها و بالطبع در مدارس بی‌تفاوت باشند و معتقدند کسی می‌تواند معلم پرورش دهد که خود معلمی کرده باشد و کسی می‌تواند مطالعات اجتماعی آموزش دهد که خود پیش از این مطالعات اجتماعی تدریس کرده باشد (ص ۱۳).

در پیشگفتار کتاب آمده است: «نهاد آموزش و پرورش در کنار چهار نهاد دیگر (دین، خانواده، اقتصاد و سیاست) پنج نهاد اصلی و عمده در هر جامعه‌ای محسوب می‌شوند. در این میان نهاد آموزش رسالت خطیر انتقال فرهنگ، معارف و دانش‌ها و نیز تعمیق ارزش‌های دینی، اخلاقی، معنوی و ملی و نیز آموزش مهارت‌های زندگی اجتماعی را به نسل‌های مختلف در فرایندی بلندمدت برعهده دارد. به عبارت دیگر، از اصلی‌ترین نقش‌ها و کارکردهای نهاد آموزش و نظام آموزش و پرورش، جامعه‌پذیر کردن دانش‌آموزان و فراگیرندگان و تسریع در فرایند اجتماعی شدن است. می‌توان گفت که مرتبط‌ترین کتاب‌های درسی با مبحث اجتماعی شدن (جامعه‌پذیری)، کتاب‌های مطالعات اجتماعی‌اند که دانش‌آموزان دوره ابتدایی در سال‌های سوم تا ششم آن‌ها را می‌خوانند. از طرف دیگر، آموزش اثربخش

مفاهیم و ارزش‌ها و مهارت‌های زندگی در مطالعات اجتماعی به دانش‌آموزان، نقش تعیین‌کننده‌ای در برقراری ارتباط مثبت و سازنده با دیگران و مشارکت‌پذیری آنان در فعالیت‌های جمعی برای روبه‌رو شدن با تغییرات و تحولات محیط اجتماعی در سطح محلی و جهانی دارد.

تحقق این امر نیازمند توانایی معلمان در به‌کارگیری راهبردهای متنوع در سازمان‌دهی فرصت‌های یادگیری است. آنان باید قادر باشند واحدهای یادگیری را با تأکید بر مسئله‌ها و ظرفیت‌های محیط زندگی دانش‌آموزان به شیوه تلفیقی و با بهره‌گیری از رویکرد کاوشگری طراحی و تدوین کنند. معلمان می‌باید توانایی تحلیل برنامه درسی و تطبیق آن را با نیازهای یادگیرندگان به دست آورند و بتوانند با شناخت عمیق نسبت به برنامه درسی مطالعات اجتماعی فرصت‌های یادگیری تلفیقی را با بهره‌گیری از ظرفیت‌های محیط زندگی طراحی کنند. (ص ۱۲-۱۱).

خلاصه‌ای از محتوای کتاب

کتاب در چهار فصل تدوین شده است:

در فصل اول با عنوان «راهبردهای تدریس و یادگیری» (ص ۵۳-۱۵) به دو حوزه مهم روش تدریس پرداخته شده است: الف) آموزش غیرفعال یا مستقیم (نظیر روش‌های سخنرانی، نمایشی و پرسش و پاسخ).

ب) آموزش غیرمستقیم و فعال (روش‌های کاوشگری، حل مسئله، ایفای نقش، شبیه‌سازی، کار گروهی، مطالعه موردی و ...)

روش‌های تدریس غیرمستقیم که به روش نو یا فعال موسوم هستند، ریشه در فعالیت‌های علمی و جمعی روان‌شناسان و مریبان معاصر در قرن بیستم دارند و به یک کشور یا منطقه خاصی اختصاص ندارند. منظور از این روش‌ها در آموزش و پرورش روش‌هایی هستند که معلم در فرایند تدریس راهنما و نظاره‌گر است و دانش‌آموزان در امر یاددهی و یادگیری فعال‌اند. روش‌های نوین یاددهی و یادگیری را می‌توان روش‌های فراشناختی هم نامید. (ص ۱۸-۱۵). در روش تدریس غیرمستقیم، دانش‌آموزان بر اساس برنامه درسی که در اختیار آنان قرار گرفته است، شخصاً مطالعه می‌کنند و گام به گام پیش می‌روند. این روش تدریس دانش‌آموز محور است، زیرا فعالیت اصلی در فرایند تدریس - یادگیری برعهده دانش‌آموز است. در این روش معلم شخصاً به انتقال اطلاعات نمی‌پردازد، بلکه برنامه‌های درسی و فعالیت‌های آموزشی را به‌گونه‌ای سازمان‌دهی و طراحی می‌کند که دانش‌آموزان به صورت خودگردان به مطالعه و یادگیری بپردازند. (ص ۲۸).

در فصل دوم با عنوان «رویکردهای جدید در آموزش مطالعات اجتماعی» (ص ۸۰-۵۵) دو مورد از مهم‌ترین رویکردها و رهیافت‌های نو و اثربخش در آموزش و یادگیری مطالعات اجتماعی بیان شده است: «رویکرد پروژه‌ها» و «رویکرد رویدادهای جاری». در بخش رویکرد پروژه‌ها آمده است: «پروژه‌های درسی در حوزه مطالعات اجتماعی را می‌توان برحسب ویژگی و مختصات پروژه به چهار دسته کلی تقسیم کرد: ۱. پروژه‌های خدماتی، ۲. پروژه‌های تولیدی، ۳. پروژه‌های مسئله محور، ۴. پروژه‌های در سطح مدرسه و محلی (ص ۶۲-۶۰).

در بخش رویکرد رویدادهای جاری نیز آمده است: «هر آنچه را که در یک اجتماع محلی یا منطقه‌ای و یا جوامع شهری و کشوری و یا سطوح بالاتر مانند قاره‌ای و جهانی رخ می‌دهد و به وقوع می‌پیوندد، می‌توان رویداد جاری تلقی کرد» (ص ۶۸). مهم‌ترین تقسیم‌بندی رویدادهای جاری در آموزش مطالعات اجتماعی عبارت است از: رویدادهای جاری طبیعی؛ رویدادهای جاری اقتصادی و اجتماعی؛ رویدادهای جاری فرهنگی؛ رویدادهای جاری سیاسی»

در ادامه به توضیح هر کدام از این رویدادها و اهمیت آن در آموزش مطالعات اجتماعی پرداخته شده است. (ص ۷۳-۷۰). از ویژگی‌های کتاب حاضر این است که در جای جای کتاب، وقتی قصد کرده روش یا رویکرد و یا مضمونی (تم) را آموزش دهد، مصادیق و مثال‌های آن را از کتاب‌های مطالعات اجتماعی دوره ابتدایی انتخاب کرده است. مثلاً درس ۲۰ کتاب مطالعات اجتماعی سال سوم با عنوان «پست» را در نظر بگیرید:

رویداد خبری: مدیر عامل شرکت پست جمهوری اسلامی گفت: حجم مرسولات پستی کشور امسال ۱۲/۲ درصد رشد یافته است (ایرنا، ۹۳/۱۲/۱۸، کد خبر: ۴۵۴۸۷۷۸).

در این مورد با طراحی سؤالاتی نظیر پست چه کارها و خدماتی انجام می‌دهد؟ اگر پست نباشد با چه مشکلاتی مواجه می‌شویم؟ و ... به موضوع درس می‌پردازد (ص ۷۳-۷۲).

در فصل سوم با عنوان «ارزشیابی پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان» (ص ۱۱۰-۸۱) به مباحث ویژه و تخصصی ارزشیابی از فرایند یادگیری دانش‌آموزان پرداخته شده است. این فصل ۹ زیر فصل دارد که به ترتیب عبارت‌اند از:

۱. تعریف مفاهیم اصلی (اصطلاحات رایج در محدوده ارزشیابی یعنی اندازه‌گیری، آزمون، ارزشیابی، سنجش به صورت مختصر تعریف شده‌اند. (ص ۸۵-۸۳).

۲. دیدگاه‌های مختلف در مورد سنجش (سنجش به عنوان اندازه‌گیری، سنجش به عنوان یک شیوه، سنجش به عنوان کاوش (ص ۸۸-۸۵).

با مجله‌های رشد آشنا شوید

مجله‌های دانش آموزی

به صورت ماهنامه و نه شماره در سال تحصیلی منتشر می‌شود:

- رشد کودک** برای دانش آموزان پیش دبستانی و پایه اول دوره آموزش ابتدایی
- رشد نوجوان** برای دانش آموزان پایه‌های دوم و سوم دوره آموزش ابتدایی
- رشد دانش آموز** برای دانش آموزان پایه‌های چهارم، پنجم و ششم دوره آموزش ابتدایی

مجله‌های دانش آموزی

به صورت ماهنامه و هشت شماره در هر سال تحصیلی منتشر می‌شود:

- رشد نوجوان** برای دانش آموزان دوره آموزش متوسطه اول
- رشد پسران** برای دانش آموزان دوره آموزش متوسطه اول
- رشد جوان** برای دانش آموزان دوره آموزش متوسطه دوم
- رشد جوانان** برای دانش آموزان دوره آموزش متوسطه دوم

مجله‌های بزرگسال عمومی

(به صورت ماهنامه و هشت شماره در هر سال تحصیلی منتشر می‌شود):

- رشد آموزش ابتدایی ♦ رشد تکنولوژی آموزشی
- رشد مدرسه فردا ♦ رشد معلم

مجله‌های بزرگسال تخصصی:

به صورت فصل‌نامه و سه شماره در سال تحصیلی منتشر می‌شود:

- رشد آموزش قرآن و معارف اسلامی ♦ رشد آموزش زبان و ادب فارسی
- رشد آموزش هنر ♦ رشد آموزش مشاور مدرسه ♦ رشد آموزش تربیت بدنی
- رشد آموزش علوم اجتماعی ♦ رشد آموزش تاریخ ♦ رشد آموزش جغرافیا
- رشد آموزش زبان‌های خارجی ♦ رشد آموزش ریاضی ♦ رشد آموزش فیزیک
- رشد آموزش شیمی ♦ رشد آموزش زیست‌شناسی ♦ رشد مدیریت مدرسه
- رشد آموزش فنی و حرفه‌ای و کار دانش ♦ رشد آموزش پیش دبستانی

مجله‌های رشد عمومی و تخصصی، برای معلمان، مدیران، مربیان، مشاوران و کارکنان اجرایی مدارس، دانش‌جویان دانشگاه فرهنگیان و کارشناسان گروه‌های آموزشی و... تهیه و منتشر می‌شود.

♦ نشانی: تهران، خیابان ایرانشهر شمالی، ساختمان شماره ۴ آموزش و پرورش، پلاک ۲۶۶.

♦ تلفن و نمابر: ۰۲۱ - ۸۸۳۰۱۴۷۸

♦ وبگاه: www.roshdmag.ir

۳. چرا سنجش می‌کنیم؟ (ص ۹۰-۸۹).

۴. چه چیزی را سنجش می‌کنیم؟ (ص ۹۱-۹۰).

۵. تشخیص مطلب کلیدی برای سنجش (ص ۹۲-۹۱).

۶. راهبردهای صحیح سنجش که عبارت‌اند از خودسنجی،

مرور هفته، گزارش «من یاد گرفتم» و ... (ص ۱۰۲-۹۳).

۷. نگهداری سوابق یا «پوشه کار» (ص ۱۰۲).

۸. گزارش نویسی (ص ۱۰۵).

۹. مشارکت معلمان، اولیا و دانش‌آموزان (ص ۱۰۶).

از دیگر ویژگی‌های کتاب حاضر این است که در پایان هر فصل مبحث دیگری نیز مطرح شده است؛ مثل «نمونه پرسش‌های خودآزمایی»، و یا «تکالیف دانشجویان» (تکالیف یادگیری و تکالیف عملکردی). مثلاً در انتهای فصل سوم برای تکالیف یادگیری آمده است: نمونه‌هایی از ابزارهای ارزشیابی درس مطالعات اجتماعی را در سطح مدرسه جمع‌آوری و ظرفیت این ابزارها را در سنجش توانایی‌های دانش‌آموزان ارزیابی کنید. برای تکالیف عملکردی نیز آمده است: یک نمونه آزمون‌های عملکردی برای سنجش یادگیری دانش‌آموزان در یکی از مباحث طراحی کنید (ص ۱۱۱).

فصل چهارم با عنوان «ساختار یک واحد یادگیری» (ص ۱۳۰-۱۱۱)، به طور مفصل طراحی و اجرای یک واحد یادگیری را از آغاز تا انجام شرح داده است. ابتدا در تعریف واحد یادگیری آمده است: «واحد یادگیری عبارت است از پیشبرد زنجیره‌وار درس‌ها برای بسط یک موضوع یا مضمون که در آن محتوا، مفاهیم، مهارت‌ها و ارزش‌ها با بیانی روشن و دقیق بسط داده می‌شوند.» (ص ۱۱۳). در قسمت مراحل ساخت و اجرا واحد یادگیری آمده است:

الف) عنوان واحد یادگیری (ص ۱۱۵).

ب) هدف واحد یادگیری (ص ۱۱۶).

پ) ارتباط طولی و عرضی واحد یادگیری (ص ۱۱۷).

ت) تعیین پیش‌دانشسته‌های ضروری دانش‌آموز و نیازهای محلی (پیشین).

ث) تعیین مفاهیم و مهارت‌های اساسی و بیان اصطلاحات خاص این واحد یادگیری (ص ۱۱۸).

ج) چگونگی ارتباط و نحوه گسترش مفاهیم/ مهارت‌ها در یک واحد یادگیری و دستیابی به مفهوم نهایی/ مهارت موردنظر (ص ۱۱۹).

چ) شواهد و مثال‌ها با توجه به مفاهیم اساسی (ص ۱۲۰).

ح) تم انتخابی واحد یادگیری و نحوه سازمان‌دهی حوزه‌های موضوعی پیرامون آن (ص ۱۲۱).

خ) فرایند کاوشگری و چگونگی به کارگیری مهارت‌های آن در سازمان‌دهی واحد یادگیری (ص ۱۲۳-۱۲۲).

وزارت آموزش و پرورش
معاونت برنامه ریزی و توسعه منابع
دفتر نشریات و کتابخانه‌های آموزشی

رشد برای رشد

نحوه اشتراک:

پس از واریز مبلغ اشتراک به شماره حساب ۳۹۶۶۲۰۰۰ بانک تجارت، شعبه سدره آزمایش کد ۳۹۵ در وجه شرکت افست، به دو روش زیر، مشترک مجله شوید:

۱. مراجعه به وبگاه مجلات رشد به نشانی: www.roshdmag.ir و تکمیل برگه اشتراک به همراه ثبت مشخصات فیش واریزی؛
۲. ارسال اصل فیش بانکی به همراه برگ تکمیل شده اشتراک با پست سفارشی یا از طریق دورنگار به شماره ۷۷۳۳۳۱۹۲. لطفاً کپی فیش را نزد خود نگه دارید.

عنوان مجلات در خواستی:

- ◆ نام و نام خانوادگی:
- ◆ تاریخ تولد: ◆ میزان تحصیلات:
- ◆ تلفن:
- ◆ نشانی کامل پستی:
- استان: شهرستان:
- خیابان:
- پلاک: شماره پستی:
- شماره فیش بانکی:
- مبلغ پرداختی:
- ◆ اگر قبلاً مشترک مجله رشد بوده‌اید، شماره اشتراک خود را بنویسید:

امضا:

- ◆ نشانی: تهران، صندوق پستی امور مشترکین: ۱۶۵۹۵/۱۱۱
- ◆ تلفن امور مشترکین: ۷۷۳۳۹۷۱۳-۱۴ و ۷۷۳۳۵۱۱۰ و ۷۷۳۳۶۶۱۰-۲۱

- ◆ هزینه اشتراک سالانه مجلات عمومی رشد (هشت شماره): ۳۵۰/۰۰۰ ریال
- ◆ هزینه اشتراک سالانه مجلات تخصصی رشد (سه شماره): ۲۰۰/۰۰۰ ریال

د) بررسی تصاویر، نمودارها، پیام‌های آموزشی، درشت‌نویسی‌ها و ... که به یادگیری مفاهیم کمک می‌کنند (ص ۱۲۳).

ذ) بررسی فرصت‌های یادگیری پیش‌بینی شده، و تنوع و توالی انسجام آن (ص ۱۲۴).

ر) مشخص کردن مواد و ابزارهای آموزشی مناسب برای آموزش واحد یادگیری (ص ۱۲۵-۱۲۴).

ز) روش‌هایی که بتوان مفاهیم درس را با زندگی دانش‌آموزان ارتباط داد (ص ۱۲۶-۱۲۵).

ژ) راهبردهای پرورش خلاقیت و توسعه مهارت‌های تفکر (ص ۱۲۷-۱۲۶).

س) طراحی ارزشیابی از واحد یادگیری (ص ۱۲۸-۱۲۷). همان‌طور که گفته شد، یکی از ویژگی‌های کتاب حاضر این است که در جای‌جای آن، وقتی خواسته است روش یا رویکرد و یا مضمونی را آموزش بدهد، مصادیق و مثال‌های آن را از کتاب‌های مطالعات اجتماعی دوره ابتدایی انتخاب کرده است. برای نمونه، موضوع «خانه‌ها» در فصل پنجم کتاب مطالعات اجتماعی پایه سوم، هر پنج حوزه موضوعی را در برمی‌گیرد و یا موضوع فصل ۱۱ از کتاب مطالعات اجتماعی پایه ششم، با عنوان «ایستادگی در برابر بیگانگان»، سه حوزه موضوعی «زمان، تداوم و تغییر»، «مکان و فضا» و همچنین «فرهنگ و هویت» را پوشش می‌دهد (ص ۱۲۱).

با توجه به درس ۲۰ کتاب مطالعات اجتماعی پایه ششم می‌توانیم از دانش‌آموزان بخواهیم، مانند آنچه کتاب در صفحه ۱۰۳ و ۱۰۴ در مورد کشورهای همسایه (ترکیه و افغانستان) انجام داده است، در مورد سایر کشورهای همسایه انجام دهند. لازم به توضیح است که روش کاوشگری باید با نظارت و هدایت معلم انجام شود و از روند خطرناک کپی‌برداری و رونویسی که امروزه در مدارس و حتی آموزش عالی باب شده است، جلوگیری شود (ص ۱۲۳-۱۲۲).

درس ۱۶ کتاب مطالعات اجتماعی پایه چهارم که «آب‌وهوا» را توضیح می‌دهد، در صفحات ۷۳ و ۷۴ از دانش‌آموزان می‌خواهد که داده‌های دما و بارش را در جدول‌ها به نمودار تبدیل کنند. این فعالیت با مبحث ریاضی آن‌ها در همان پایه هم‌پوشانی کاملی دارد (ص ۱۱۷).

در پایان نویسندگان اظهار امیدواری کرده‌اند که این کتاب مورد استفاده استادان صاحب‌نظران، معلمان، اولیا و مربیان، دانشجوی-معلمان و در یک کلام جامعه تعلیم و تربیت کشور قرار بگیرد و خواسته‌اند که از ارائه نقدهای استعلاایی (بالا برنده) و ایضاحی (روشن‌کننده) خود بر این کتاب دریغ نکنند و با راهنمایی و نقدهای خود، زمینه را برای رفع اشکالات و ایرادات کتاب فراهم کنند (ص ۱۴).